

ตอนที่ 4 ตอนพิเศษ
ประวัติทันตแพทยศาสตร์ไทย

บทที่ 15

วิวัฒนาการของอาชีพทันตแพทย์ในประเทศไทย

The Development of Dentistry in Thailand

อาชีพทันตแพทย์ในประเทศไทย ได้มีการพัฒนามาเช่นเดียวกับในหลายๆ ประเทศที่เจริญแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา หรือประเทศต่างๆ ในยุโรป ในยุคที่ยังไม่มีการสอนวิชาทันตแพทย์ในโรงเรียนหรือในมหาวิทยาลัย ผู้ที่มีความประสงค์จะเป็นทันตแพทย์ จะต้องไปเรียนในแบบฝึกหัดปฏิบัติงานกับผู้ที่ทำอาชีพนี้อยู่แล้วเป็นเวลาหลายๆ ปี เมื่อตนแน่ใจว่า ตนเองมีความสามารถที่จะออกไปเปิดสำนักงานเป็นเอกเทศได้แล้ว ก็จะแยกตัวออกมา ในสมัยแรกๆ ที่กล่าวนี้ ยังไม่มีการควบคุมในเรื่องคุณวุฒิและความสามารถ การฝึกหัด และถ่ายทอดความรู้ เพื่อการเป็นทันตแพทย์ในแบบนี้ มีอยู่มากมายในสมัยก่อนปีพุทธศักราช 2483 เพราะประเทศไทยยังไม่มีโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาทันตแพทยศาสตร์ มีทันตแพทย์เป็นส่วนน้อยที่ได้ศึกษามาจากประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา, เยอรมัน, ญี่ปุ่น, ฟิลิปปินส์ ฯลฯ ปฏิบัติงานอยู่บางส่วนในโรงพยาบาล และเปิดสำนักงานของตนเองบ้าง และมีทันตแพทย์ชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งได้เปิดสำนักงานทันตแพทย์ของตนเองขึ้นในกรุงเทพมหานคร ย่านที่มีทันตแพทย์ชาวจีนมากที่สุดก็คือ ถนนเจริญกรุง สถานที่ต่างๆ ที่เป็นสำนักงานทันตแพทย์เหล่านี้ มีความสามารถในการฝึกฝนผู้สนใจจะประกอบอาชีพเป็นทันตแพทย์ในอนาคต มีผู้ได้ผ่านการฝึกฝนตามวิธีกล่าวนี้ ออกไปเปิดสำนักงานของตนเองในที่ต่างๆ อีกมาก

ก่อนหน้าที่จะตั้งคณะทันตแพทยศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นคณะฯ แรกในปี 2483 กระทรวงสาธารณสุขได้มีความห่วงใยในสุขภาพของช่องปากของประชาชนอยู่บ้างเหมือนกัน โดยได้จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาทันตแพทย์ขึ้นขึ้น สังกัดในกระทรวงสาธารณสุข เรียกว่า โรงเรียนทันตแพทย์ชั้นสอง เมื่อปี 2483 โดยมีจุดประสงค์ที่จะอบรมคนไทยให้เป็นทันตแพทย์ จำนวน 200 คน โรงเรียนนี้มี พ.อ. หลวงวาทวิทย์วัฒน์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน โรงเรียนนี้ได้ดำเนินการมาระยะเวลาหนึ่ง เมื่อได้ทันตแพทย์ตามจำนวนที่ต้องการแล้ว ก็ได้เลิกกิจการไป

ในระยะใกล้ๆ กันนี้ได้มีการเคลื่อนไหวในการจะตั้ง คณะทันตแพทยศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดย พ.อ.หลวงวาทวิทย์วัฒน์ ได้เริ่มวางแผนร่วมกับ พระยาอารีธรรมพรต ซึ่งเป็นผู้ช่วยคณบดีคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล เมื่อปี 2482 ซึ่งในขณะนั้น จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นอธิการบดี ศาสตราจารย์สุกิจ นิมานเหมินทร์ เป็นเลขาธิการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งท่านผู้นี้ได้มีส่วนสนับสนุนให้เกิด แผนกอิสระทันตแพทยศาสตร์ ซึ่งต่อมากลายเป็นคณะทันตแพทยศาสตร์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบันนี้

เมื่อได้จัดตั้งแผนอิสระทันตแพทยศาสตร์ขึ้นสำเร็จแล้ว ปัญหาก็คือ จะหานักเรียนที่ไหนมาเรียน เมื่อโรงเรียนเริ่มเปิดในวันที่ 16 พฤษภาคม 2483 นั้น ท่านอาจารย์ พ.อ.หลวงวาทวิทยาวุฑฒน์ได้ชักชวนนักเรียนที่เรียนเตรียมแพทย์ปีที่ 2 ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้มาเรียนเตรียมทันตแพทย์ได้ 8 คน และนักเรียนในรุ่นนี้เป็นรุ่นแรก และจบการศึกษาในอีก 4 ปี ต่อมาเพียง 6 คน

การเรียนในปีแรกๆ นั้น ประสบอุปสรรคมากมาย เพราะอาจารย์มีน้อย อาจารย์ที่สำเร็จวิชาทันตแพทย์ได้ปริญญาจากประเทศ ในสมัยเริ่มแรกนั้นที่สำคัญก็คือ ศาสตราจารย์ พ.อ.หลวงวาทวิทยาวุฑฒน์, ศาสตราจารย์ พ.ท.สี สิริสิงห สำหรับศาสตราจารย์ พ.ท.สี สิริสิงห ผู้นี้เป็นผู้ที่ได้ไปศึกษาวิชาทันตแพทยศาสตร์ ที่สหรัฐอเมริกา ณ มหาวิทยาลัยเพลซเวเนีย แห่งเดียวกับที่ศาสตราจารย์ พ.อ.หลวงวาทวิทยาวุฑฒน์ ได้ศึกษาและ พ.ท.สี สิริสิงห เป็นผู้ได้ทุนของสมเด็จพระราชบิดา และได้มาร่วมงานกับ พ.อ.หลวงวาทวิทยาวุฑฒน์ ตั้งแต่ปี 2481 และมีอาจารย์ชาวเยอรมันอีกผู้หนึ่ง คือ อาจารย์มาร์ตินฮัมพ์ และมีอาจารย์เพิ่มขึ้นในเวลาต่อมา ส่วนใหญ่อาจารย์หลวงวาทฯ จะทำหน้าที่ทางด้านเกี่ยวกับ Oral Medicine ส่วนอาจารย์ พ.ท.สี สิริสิงห รับหน้าที่ทางด้านคลินิกทันตกรรม ร่วมกับอาจารย์มาร์ติน ฮัมพ์ และคนอื่นๆ

ในรุ่นแรกการเรียนทาง Preclinic ยังอาศัยเรียนร่วมกับนักศึกษาแพทย์ที่ศิริราช ส่วนการปฏิบัติงานทางคลินิกก็ได้อาศัยปฏิบัติงานที่ คลินิกของโรงพยาบาลศิริราชบ้าง ที่วัชร และที่อาคาร 5 ถนนราชดำเนินกลาง

ในปี 2484 ได้เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาขึ้น และญี่ปุ่นได้เข้ามาอยู่ในประเทศ เป็นเวลาหลายปี ดึกที่สร้างไว้เพื่อการปฏิบัติงานของนักศึกษาทันตแพทย์ ซึ่งสร้างเสร็จเพียงไม่กี่เดือนญี่ปุ่นก็ได้เข้าครอบครองสถานที่นั้น ตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม 2484 และคณะทันตแพทยศาสตร์ได้กลับเข้าไปใช้ตึกนี้อีกครั้งหนึ่งเมื่อเดือน สิงหาคม 2489

เนื่องจากประเทศไทยได้เข้าสู่ภาวะสงครามหลายปี เศรษฐกิจของประเทศก็ทรุดลง งบประมาณที่ได้จากรัฐบาลเพื่อจัดหา เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ ก็ไม่พอเพียง เครื่องมือมีราคาแพงขึ้น ไม่ได้สัดส่วนกับงบประมาณที่ได้รับ คณะทันตแพทยศาสตร์ในระยะแรกๆ นั้น จึงขาดแคลนเครื่องมืออย่างมาก ตั้งแต่เครื่องมือใหญ่ไปจนถึงเครื่องมือเล็กๆ และในยุคต้นๆ ของการสอนวิชาทันตแพทยศาสตร์ในมหาวิทยาลัยนั้น นักศึกษาทันตแพทย์จะต้องทดลองทำเครื่องมือบางชิ้นด้วยตนเอง เช่น Amalgam plugger เป็นต้น

สำหรับอุปกรณ์และเครื่องมือในการถอนฟัน ได้เริ่มด้วยการใช้เครื่องมือจักรชนิดใช้เท้าถีบ (Foot engine) เครื่องจักรใช้เท้าถีบนี้ ใช้ตั้งแต่การถอนนอกปาก จนกระทั่งบางครั้งได้ใช้ถอนฟันในปากด้วย และได้ใช้เครื่องมือนี้อยู่หลายปี

ถัดจากเครื่องมือถอนฟันที่ใช้เท้าถีบ ก็มาถึงเครื่องมือถอนฟันที่เป็นแบบทันสมัยขึ้นหน่อย คือ เป็น Motor มีสายพาน ความเร็วต่ำๆ แก้อื้อที่ใช้ก็เริ่มด้วยแบบง่ายๆ เป็นแก้อื้อนั่งธรรมดาปรับระดับไม่ได้ มีที่รองศีรษะ และได้เปลี่ยนมาเป็นแก้อื้อนั่งปรับระดับได้ ใช้เท้าถีบขึ้นลง

ต่อมาที่คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะฯ แรกนี้ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยเฉพาะก็คือ สหรัฐอเมริกา ทำให้คณะทันตแพทย์แห่งนี้ได้รับเครื่องมือที่ทันสมัยในยุคนั้นเพิ่มขึ้นมาก ทั้งแก้อื้อ ยูนิค และเครื่องมืออื่นๆ อีก เครื่องมือที่ได้รับในรุ่นแรกๆ นั้น ก็เป็นชนิดแก้อื้อนั่งปรับระดับได้ เครื่องถอนฟัน

สายพาน ความเร็วยังไม่สูงนัก ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาเครื่องกรอฟัน ที่มีความเร็วสูงเป็นผลสำเร็จ ทางคณะทันตแพทยศาสตร์แห่งนี้ก็ได้มีเครื่องมือชนิดนี้มาทดแทน เครื่องกรอฟันความเร็วต่ำที่เคยใช้ สายพานก็เปลี่ยนมาเป็นชนิดไมใช้สายพาน ที่เรียกว่า Micro motor แก้อันในครั้งแรกๆ เป็นแก้อันนั้นในปัจจุบันนี้ ก็ได้เปลี่ยนเป็นแบบแก้อันอ่อน และปรับระดับได้ด้วยระบบไฟฟ้า

การพัฒนาทางด้านอาจารย์ ก็นับว่าเป็นยุคแรกที่สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือ มีอาจารย์ของคณะนี้ได้ไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาหลายคน ทำให้คณะฯ มีอาจารย์ที่มีคุณวุฒิเพิ่มจำนวนขึ้นทุกปี

คณะทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนทันตแพทย์ชั้นสูงแห่งแรกของประเทศนั้น ได้เริ่มด้วยการผลิตทันตแพทย์ ในรุ่นแรก 6 คน และในรุ่นต่อมา มากบ้างน้อยบ้าง แต่ในแต่ละรุ่นจะมีจำนวนไม่ถึง 20 คน เริ่มมีมากขึ้นในรุ่นที่ 13 คือ มีจำนวนถึง 30 คน แต่รุ่นต่อมาก็มีจำนวนลดลงอีก และเริ่มมีมากขึ้นเมื่อถึงรุ่น 17 และในขณะนี้คณะทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะมีผู้สำเร็จการศึกษาเป็นทันตแพทย์ศาสตร์บัณฑิต ปีละประมาณ 90 คน

เนื่องจากประชากรของประเทศได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จาก 14 ล้าน ในปี 2500 มาเป็นประมาณ 42 ล้าน ในปี 2522 และ 55 ล้าน ในปี 2534 ทำให้อัตราทันตแพทย์ต่อประชากรของประเทศห่างไกลกันออกไปอีก

ทางรัฐบาลได้มอบเป็นปัญหานี้ จึงได้พยายามแก้ไขอยู่บ้านเหมือนกัน คือ เมื่อได้เลิกโรงเรียนทันตแพทย์ชั้น 2 ไปแล้ว ก็ได้มาตั้งเป็นโรงเรียนทันตดามัย และเปิดการศึกษาเมื่อปี 2487 โดยใช้หลักสูตรคล้ายๆ กับทันตแพทย์ชั้น 2 ผู้อำนวยการก็คือ ศาสตราจารย์ พ.อ.หลวงวาทิตยาวิวัฒน์ โดยรับช่วงมาจากกระทรวงสาธารณสุข มาอบรมที่คณะทันตแพทยศาสตร์ และโรงเรียนนี้ได้ปรับปรุงหลักสูตรในเวลาต่อมา โดยมุ่งหวังที่จะให้ผู้ที่สำเร็จจากโรงเรียนนี้ไปปฏิบัติงานเป็นทันตดามัยประจำโรงเรียน เพื่อดูแลสุขภาพฟันของเด็กนักเรียน แต่ผลในขั้นปฏิบัติจริงๆ ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเป้าหมายที่ได้วางไว้โรงเรียนนี้ก็ดำเนินการสอนนักเรียนทันตดามัย และผลิตทันตดามัย ถึงรุ่นที่ 17 ในปี 2512

ต่อมาในปี พ.ศ. 2507 รัฐบาลได้จัดตั้งคณะทันตแพทยศาสตร์ เพิ่มขึ้นอีกคณะหนึ่ง สังกัดอยู่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2511 ก็ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งคณะทันตแพทยศาสตร์พญาไท สังกัดในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ซึ่งต่อมามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะทันตแพทยศาสตร์พญาไท ก็ได้มาสังกัดอยู่ในมหาวิทยาลัยมหิดล และใช้ชื่อว่า คณะทันตแพทยศาสตร์พญาไท ก็ได้มาสังกัดอยู่ในมหาวิทยาลัยมหิดล และใช้ชื่อว่า คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ต่อมาก็ได้มีการจัดตั้งคณะทันตแพทยศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ตามลำดับ

เนื่องจากวิชาชีพสาขาทันตแพทย์นี้ มีความจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจงานทันตแพทย์เป็นอย่างดีมาเป็นผู้ช่วย เพื่อให้งานรักษาพยาบาลโรคร้ายในช่องปากและฟัน ดำเนินไปโดยรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ สามารถบริการประชาชนได้ทันกับความต้องการ บุคลากรประเภทต่างๆ ที่มีส่วนช่วยงานของทันตแพทย์ให้มีความคล่องตัวยิ่งขึ้น ก็คือ บุคลากรผู้ช่วยประเภทต่างๆ (Dental Auxiliary)

บุคลากรผู้ช่วย

โรงเรียนที่ผลิตบุคลากรผู้ช่วยประเภทต่างๆ ในประเทศไทยมีดังต่อไปนี้ คือ

1. โรงเรียนทันตแพทย์ชั้นสอง สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ปัจจุบันนี้ได้ยกเลิกไปแล้ว
2. โรงเรียนทันตนามัย สังกัดอยู่ในคณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เดิมหรือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน หลักสูตรนี้ได้ยกเลิกไปแล้วเช่นกัน
3. โรงเรียนทันตภิบาล สังกัดวิทยาลัยสาธารณสุขชลบุรี กระทรวงสาธารณสุข
4. โรงเรียนผู้ช่วยทันตแพทย์ สังกัดทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
5. โรงเรียนผู้ช่วยทันตแพทย์ สังกัดศูนย์การแพทย์ โรงพยาบาลราชวิถี
6. โรงเรียนทันตภิบาล สังกัดวิทยาลัยสาธารณสุขขอนแก่น กระทรวงสาธารณสุข

ฉะนั้นในขณะนี้ประเทศไทยมีบุคคลที่จะดูแลสุขภาพปาก และฟันของประชาชน คือ

1. ทันตแพทย์ปริญญา ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย
2. ทันตแพทย์ชั้น 2
3. ทันตนามัย
4. ผู้ที่ตั้งตนขึ้นเป็นทันตแพทย์โดยวิธีฝึกปฏิบัติงานในคลินิกทันตกรรมของรัฐ หรือเอกชน
5. ทันตภิบาล
6. ผู้ช่วยทันตแพทย์
7. ช่างทันตกรรม

บุคลากรทางทันตแพทย์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มีความสามารถในการปฏิบัติงาน เพื่อสุขภาพช่องปากและฟัน ของประชาชน ดังนี้

1. ทันตแพทย์ปริญญา ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมีหน้าที่โดยตรงในการดูแลสุขภาพของช่องปากและฟันของประชาชนคนไทย สามารถให้การรักษาโรคของปากและฟันทุกประเภท
2. ทันตแพทย์ชั้น 2 ทำการรักษาฟันได้ในขอบเขตจำกัด ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ประกอบอาชีพโดยอิสระได้
3. ทันตนามัย มีความรับผิดชอบในระดับทันตแพทย์ชั้น 2 และมีหน้าที่โดยเฉพาะเพื่อการรักษาและดูแลสุขภาพช่องปากและฟันในเด็กนักเรียน ประกอบอาชีพโดยอิสระได้
4. ผู้ที่ตั้งตนเป็นทันตแพทย์ โดยเข้ารับการฝึกปฏิบัติงานกับทันตแพทย์คนหนึ่งคนใด โดยมากจะเป็นเชื้อสายจีน และคิดว่าตนมีความสามารถแล้ว ก็จะไปเปิดสำนักงานส่วนตัว โดยมากจะไปเปิดกิจการตามอำเภอที่ห่างไกล และส่วนมากมักจะรับใส่ฟัน ซึ่งบุคคลพวกนี้ไม่มีใบประกอบโรคศิลปะ เป็นการทำผิดกฎหมาย
5. ทันตภิบาล ทางราชการมีจุดประสงค์ เพื่อใช้ทดแทนทันตนามัยที่ได้เลิกไป และให้ปฏิบัติงานโรงเรียน เพื่อดูแลฟันของนักเรียน โดยมีทันตแพทย์เป็นผู้ควบคุมดูแลอีกชั้นหนึ่ง ไม่มีใบประกอบโรคศิลปะ จะไปเปิดคลินิกของตนเองไม่ได้ ผิดกฎหมาย

6. ผู้ช่วยทันตแพทย์ เป็นอาชีพใหม่ที่ได้มีการสอนกันในสถาบันการศึกษา โดยคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้จัดตั้งโรงเรียนผู้ช่วยทันตแพทย์ขึ้น และเปิดสอนเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2515 นับว่าเป็นโรงเรียนผู้ช่วยทันตแพทย์แห่งแรกในประเทศไทย โรงเรียนนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะผลิตผู้ช่วยทันตแพทย์ เพื่อช่วยงานด้านต่างๆ ของทันตแพทย์ ทั้งทางคลินิกและด้านธุรการ เช่น ช่วยจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ดำเนินการต่างๆ เพื่อให้เครื่องมือปราศจากเชื้อโรค ช่วยส่งเครื่องมือ ช่วยผสมวัสดุทันตกรรมต่างๆ เพื่อให้ทันตแพทย์ปฏิบัติงานได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ตลอดจนช่วยติดต่อดนัดหมายผู้ป่วย และกิจกรรมอื่นๆ ที่ทันตแพทย์มอบหมาย ผู้ช่วยทันตแพทย์ไม่มีหน้าที่ในการปฏิบัติรักษาผู้ป่วยโดยตรง หรือโดยเอกเทศ ที่ทันตแพทย์มอบหมาย ผู้ช่วยทันตแพทย์ไม่มีหน้าที่ในการปฏิบัติรักษาผู้ป่วยโดยตรง หรือโดยเอกเทศ และไม่มีในประกอบโรคศิลปะ

7. ช่างทันตกรรม เป็นอาชีพ เป็นอาชีพใหม่ที่ได้มีการสอนกันในโรงเรียนเมื่อ พ.ศ. 2515 มา นี้ ซึ่งเปิดสอนที่คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ก่อนหน้าที่จะมีโรงเรียนนี้ขึ้น ผู้ที่จะเป็นช่างทันตกรรมจะต้องไปฝึกปฏิบัติงานกับคลินิกทันตแพทย์ เมื่อตนมีความชำนาญแล้ว ก็จะแยกตัวมาเปิดห้องปฏิบัติการของตนรับทำงานช่าง ซึ่งทันตแพทย์จะส่งงานมาให้ทำ เมื่อทำเสร็จแล้วก็จะนำงานนั้นส่งคืนให้ทันตแพทย์เพื่อจะได้ใส่ให้ผู้ป่วยต่อไป ตนเองไม่มีสิทธิที่จะทำฟันที่ทำขึ้นนั้นใส่ให้ผู้ป่วยโดยตรง